

VERENIGING  
"ORDE DER VERDRAAGZAMEN"

Kon. Goedgekeurd d.d. 22 februari 1958, nr. 58

GEVESTIGD TE 'S-GRAVENHAGE



Giro no. 468874 t.n.v. de Penningm. der "O.V.", DEN HAAG

Uitsl. voor verslagen en abonn. Barentzstr. 48 Den Haag tel. 637383

Secretariaat: Graaf Willem de Rijkelaan 15 Leidschendam Tel: 01761 - 5154

W E E K B L A D

13e jaargang nr.12

=====

=====

nadruk verboden

29 november 1968

x in de kantlijn betreft de vraag

- " " " " het antwoord

Goeden avond, vrienden.

U weet allen reeds, dat wij niet alwetend of onfeilbaar zijn. Denkt daarom allen zelf na, over alles, wat besproken wordt. Zoals U waarschijnlijk ook weet, kunt u voor deze avond zelf het onderwerp kiezen. Indien dus iemand onder U een suggestie heeft, wil ik die nu graag horen.

TOLERANTIE EN FANATISME

Dank U. Wanneer je dat zo hoort, lijkt het wel of het niet over tegenstellingen gaat, maar dat is niet geheel waar. Tolerantie isuldzaamheid. Het kan soms verdraagzaamheid zijn, maar onder omstandigheden kan het ook lijdzaamheid zijn.

Fanatisme is een onredelijke eenzijdigheid, waarbij die eenzijdigheid ook tegenover anderen wordt doorgevoerd, meestal ten koste van alles. Zoals U ziet, is hier geen sprake van een werkelijke tegenstelling, maar eerder van een tweetal waarden, die in hun uitwerking soms zelfs het gelijke effect kunnen hebben.

Dit laatste zal wel aanleiding zijn tot enige verwondering bij u, want de meeste mensen menen, dat lijdzaamheid of tolerantie ten hoogste op de duur tot chaos kunnen voeren, maar zeker nooit zullen voeren tot de dictatoriale structuren, die uit het fanatisme voort plegen te komen. Daarin vergist U zich echter;

Tolerantie kan op 'n gegeven ogenblik zeer ver gaan. Maar zodra zij geen enkel principe meer achter zich heeft, dat haar vormt en beperkt, heeft zij geen reden en inhoud meer.

De tolerantie betekent dan, dat een ieder, die een streven heeft, waaraan hij anderen op wil offeren, in staat zal zijn allen te dwingen in de door hem begeerde richting. En aangezien de neiging eigen zin ten koste van veel of alles door te zetten bij de mens zeker geen onbekend verschijnsel is, zal het gemakkelijk maken van 't doorzetten van eigen inzichten zin bij anderen voeren tot het fanatisme van de enkeling. Dit fanatisme zal de gemeenschap dan al snel gaan bevangen, omdat de mensen alles tolereren, tot zij vergeten, dat er iets anders kan bestaan dan de eenzijdigheid van de fanatici.

Op dit punt lijkt het mij goed allereerst iets verder uit te wijzen over de tolerantie. Elke mens heeft recht op zijn eigen leven, op zijn eigen gedachten. Hij heeft recht op een eigen geloof enz. Wat die mens doet, gaat u niets aan. U zult het natuurlijk niet altijd eens zijn met hetgeen die ander doet. U moet echter leren tolereren, dat hij zich als persoonlijkheid zelf een geheel eigen bestaan opbouwt en vanuit zich tracht het bestaan een gestalte te geven, waarin hij geloven kan, waar hij tevreden mee kan zijn, waarin hij kortom zichzelf geheel kan uiten.

Deze vorm van tolerantie is t.a.v. de enkelingen, voor de meeste mensen wel aanvaardbaar.

Het is natuurlijk dwaasheid om te zeggen, dat wij geschokt moeten zijn, wanneer een jonge dame besluit, dat zelfs mini-mini haar nog niet kort genoeg is en prompt te beweren, dat wij daaraan iets moeten gaan doen. Dat is dwaasheid. Wanneer die jonge dame zo wil rond lopen, met alle gevaren van kouvatten in deze dagen bovendien, dan moet zij dit zelf weten. Een mens heeft recht op eigen inzichten en volgens het ik juiste wijze te handelen enz. Ook kleding zal daartoe behoren. Anders wordt het, wanneer een aantal van dergelijke jonge dames menen, dat zij de lange rokken van anderen moeten gaan afknippen - ongeacht de vraag, of die anderen dit nu goed vinden of niet. Dan mogen wij dit niet tolereren.

Onze tolerantie moet bestaan t.o.v. de enkeling, maar moet gelijktijdig alles blijven afwijzen, wat de rechten op een eigen leven en bestaan van die enkelingen zou kunnen aantasten.

Misschien vraagt u nu: Wij hebben een geloof. Wanneer mensen tegen de voorschriften van dit geloof ingaan in het openbaar, behoeven wij dit toch niet te tolereren? Maar ook dit zult u moeten aanvaarden. Want uw geloof kan voor u wel een zekerheid zijn en de wet daarvan voor u onschendbaar, maar voor anderen is het misschien niet veel meer dan een ontvluchting van de werkelijkheid, een soort dagdroom. De ander heeft recht op zijn mening, zoals u op uw geloof. Hij heeft recht op zijn eigen wijze van leven, zoals U recht hebt op het volgen van de voorschriften van uw geloof. Indien de ander bereid is U aan te horen, hebt u het recht die ander uw geloof te verkondigen, wanneer u dit wenst. Maar u hebt niet het recht tegen die ander te zeggen: dit is mijn geloof. Hoor mij aan en volg de wetten van mijn geloof of anders.....

Wanneer de mens daarbij in het leven dingen doet, die u niet aardig vindt, zoals een te vrij zijn met eigendommen, dan heeft u niets te zeggen, tenzij hij eigendommen aantast van anderen, die het met hem niet eens zijn. Dan moogt u wel weer ingrijpen. Maar eerst, wanneer de aantasting een feit is, en niet eerder.

Wanneer die mens zeden er op nahoudt, die u fataal lijken te zijn voor onze godsdienst, onze beschaving, onze cultuur en al die andere mooie leuzen, heeft u geen recht in te grijpen. U heeft dit te tolereren.

Wanneer de heer Pietersen homo is, dan kunt u dat jammer vinden voor meneer, vies vinden van meneer, U kunt het voor uzelf onaanvaardbaar vinden. Maar ik meen niet, dat U het recht hebt de heer Pietersen daarom nu maar te verbieden te zijn, zoals mij is.

En als de heer Klaassen toevallig mormoon wordt, zo moet de heer Klaassen dit voor zichzelf maar weten. En als meneer Citroen toevallig behoort tot een heel oud ras, dan heb u daarmee niets te maken. Ook hij mag leven, zoals hij wil. Mits hij maar niet tracht u te dwingen voortaan zo te leven, als hij dit wenst en goed acht.

Of mensen dezelfde of een andere huidskleur hebben, is niet belangrijk. Belangrijk is slechts, dat wij anderen hun vrijheid leren geven. Geestelijk is dit precis hetzelfde. Wij zijn natuurlijk gebonden aan bepaalde groot-kosmische wetten. Maar die wetten moeten dan maar voor zich spreken.

Ik vind het altijd weer vreemd, wanneer ik mensen aan de ene kant hoor verklaren, dat God almachtig is en hen aan de andere kant op zien treden als een soort politieagenten, die de mensen straffen voor hun zonden, omdat God dit op aarde blijkbaar niet doet.....

Ik meen, dat wij zelfs daar tolerant moeten zijn. Wij moeten niet zeggen: wij willen de wereld zo en zo geordend zien en daarom is niets anders meer aanvaardbaar of toelaatbaar. Wanneer er ergens tussen de villa's in een krot staat, is dat voor de bewoners van deze luxe huizen natuurlijk vervelend. Misschien meent men zelfs daaraan toch iets te moeten doen. Maar dat is alleen aanvaardbaar, wanneer dit geschiedt op een wijze, die ook voor de krotbewoner aanvaardbaar, ja, aangenaam is. Het is noodzakelijk de medewerking van de krotbewoner te verkrijgen op basis van vrijwilligheid. Men kan niet zonder meer gaan zeggen: dit krot past hier nu eenmaal niet, dus weg er mee.

Iets anders wordt het, wanneer b.v. de grond volgens de algemeen geldende en aanvaardbare normen ons bezit is. Wanneer er dan iemand komt, die gewoonweg op ons bezit een krot gaat bouwen of desnoods een palmis, kunnen wij zeggen: Vriend, zolang de bezitsordening en de daaraan verbonden gebruiken nog bestaan en jij kennelijk je krot ook als eigendom, als bezit wenst te beschouwen, moet je verdwijnen. Blijf van mijn spullen af.

Met deze enkele beelden meen ik een voldoende duidelijke schets van tolerantie te hebben gegeven. Hoe veel betekenis deze schets echter is, begrijpt men pas, wanneer men de fanatieus bezielt:

Fanatisme kun je 't beste voorstellen als een doofheid, die helaas niet gepaard gaat met een gelijksoortige stomheid, ofschoon het wel vaak voortkomt uit stomiteit.

De fanatieus hoort en ziet niets behalve alles, wat de juistheid van zijn meningen bevestigt. Hij is in zijn gehele wezen gekken en bereid om iedereen naar de hel te sturen, zits hij daardoor maar gelijk krijgt.

Wat de rednis van dit fanatisme? Het kan b.v. geloof zijn. Denk aan het optreden van Paulus. Het is al een oude mop

geworden ondertussen. Maar deze Paulus met zijn pil, die aan de vrouwen verboden werd, waardoor nu dan ook de kerk onvruchtbaar dreigt te worden is ergens met zijn oude, orthodoxe kardinalen, die zo een grote invloed op hem hebben, voorbeeld van 'n zekere vorm van fanatisme. Deze mensen wensen al het goede voor de wereld, maar alleen op hun wijze. Denk dus niet, dat een fanaticus een slecht mens moet zijn, iemand, die het slechte met u bedelt.

Hij kan het zelfs heel goed met u bedoelen en in vele gevallen blijkt, dat hij voor u en een ieder al het goede op aarde tracht te bereiken, maar dit alleen kan zien op zijn eigen wijze zonder te begrijpen, dat u hetgeen hij goed acht, misschien niet juist vindt of hetgeen hij biedt, op de wijze, waarop het wordt geboden, niet zult kunnen aanvaarden.

De fanaticus heeft vaak weinig begrip voor anderen. Zoals de paus kennelijk weinig begrip heeft voor degenen, die de moed hebben om hem tegemoet te treden en te zeggen: Paus, daar moet je je mond liever over houden, wat weet jij daarvan, wat matig jij je aan. Hij kan deze reactie niet geheel begrijpen, omdat in zijn visie hij de drager van het heiligste ambt is en daarmee zeggingschap heeft over alle gelovingen en daarmee basta. De gelovigen hebben het geloof, hij vertegenwoordigt het gezag op aarde in dat geloof, dus hebben zij zijn gezag te aanvaarden.

Dat het geloof niet aan de persoonlijke meningen van anderen, maar slechts aan eigen bleven gebonden kan zijn, beseft hij niet en tracht zijn gezag met alle middelen tot stand te brengen, te handhaven, te herwinnen. Op soortgelijke wijze, maar met veel ruwere middelen, heeft men eens gewerkt in de inquisitie.

In die dagen was de mening van het heilig Officie beslissend. Inand, die zelf nadacht, maar volgens deze hren een bijbelspreuk verkeerd uitlegde, kon er, mits hij toegaf fout te zijn, nog wel met een boete afkomen. Maar degene, die de euvele moed had te beweren, dat hij, en niet het heilig officie, de juiste zienswijze had, werd gekweld, tot hij onder de tortuur ongelijk bekende. Dood hij dit snel genoeg, dan werd het nog zijn redding en kon hij als gebroken en vaak van alles beroofd mens verder leven. Maar wie te lang had volgehouden, kon er wel op rekenen, dat hij, na het toegeven van zijn ongelijk, deel mocht hebben aan een auto da fè, waar men zijn gelouterde ziel genadiglijk ten hemel deed wiken. Paulus doet dit natuurlijk niet meer. Maar al verschilt de vorm, het fanatisme, waarmee men gezag van de kerk, het recht, over het leven en denken van anderen te beschikken aanhaakt en verdedigt, is het zelfde.

Misschien meent u echter, dat er toch wel gevallen moeten bestaan, waarin fanatisme aavaardbaar moet zijn. Er is b.v. een verzet in Nederland geweest. Daaronder waren mensen, die zich niet afvroegen, hoeveel gijzelaars dood zouden worden geschoten als gevolg van hun daden, maar die eenvoudig in hebben gegerepen tegen de duitse diktatuur. Daartbij hebben zij echter niet ingegrepen tegen de schuldige Duitsers alleen, maar hebben zij in zeer vele gevallen onschuldige Duitse jongens, die van toeten noch blazen iets afwisten, stilletjes de gracht in gewerkt. Want het waren Duitsers, niet waar?

Deze mensen waren dus op hun wijze even fanatiek als de SS-ers en sommige landwachters of de jodenvervolgers. Zeker, de mensen stonden aan de winnende kant, zij hebben gestreden voor hetgeen u vrijheid noemt. U hebt dus gelijk, wanneer u zegt, dat het helden waren. Maar zij waren vaak fanatiek.

En door hun fanatisme hebben zij zeer velen onrecht gedaan en in vele gevallen de levens van mensen in gevaar gebracht, die dit zeker niet wensten of zelfs maar zouden dulden, indien zij de mogelijkheid tot het nemen van een zelfstandige beslissing gehad zouden hebben. Iemand, die anderen vermoordt, omdat zij het niet met hem eens zijn, kan volgens mij nooit een goed mens zijn, zelfs al geeft hij voor zijn daden te stellen en daardoor anderen te kunnen redden.

Een mens, die zijn meningen aan de wereld wil opdringen en daarbij geen andere argumenten dan macht en geweld weet te gebruiken, iemand, die bereid is allen, zelfs de gehele wereld, zo nodig op te offeren, om zijn standpunt te kunnen handhaven, is, volgens mij, niet slechts een fanaticus maar iemand, die voor bewustzijn en welzijn van de mensheid gevaarlijk is.

Dergelijks mensen blijven gevaarlijk, of zij nu Kosnievski(?) heten, Rusk misschien, Takimada(?) Chiu Chan(?), maakt geen verschil uit. Mensen, die maar een ding als belangrijk zien en daaraan alle andere dingen willen opofferen, zijn voor mij levensgevaarlijke mensen. Zij zijn fanatici, die anderen zelfs het recht niet willen gunnen voor zich te beslissen.

Want wat doet de fanaticus: hij maakt bewust of onbewust zichzelf doof en blind voor alle mogelijkheden behalve de door hem reeds aavaarde. Hij is doof voor elk argument, hoe redelijk ook, omdat het misschien zijn gevoel van zekerheid aan het wankelen zou kunnen brengen. Hij hoort de stemmen van anderen niet, zelfs al zou de gehele wereld gelijktijdig het uitschreeuwen, wanneer die stemmen zeggen, dat hij ongelijk heeft. Hij zal die stemmen het zwijgen opleggen, waar hij maar kan.

U wilt een meer persoonlijk voorbeeld van een fanaticus? Zeker, Adolf Hitler was er één, maar meer dan hij nog waren velen van degenen, die in zijn gevolg waren fanatici. Ik sprak over het fanatisme in 't geloof. Maar dat geldt zeker niet alleen voor deze dagen. Vergeet niet, dat, zo het verhaal van het evangelie juist is, ook Annas en Caïphas fanatici waren. Dit blijkt uit de woorden: beter dat één mens sterve, dan dat een geheel volk ten gronde ga.

Want wat betekent een dergelijke uitspraak eigenlijk? Het betekent niets meer of minder, dan dat men zegt: zoals het nu is, moet 't blijven. Al weet ik, dat ik onrecht doe, iedereen en alles mag ik aan het behoud van dat, wat is, opofferen.

Denk nu niet, dat men hierdoor onmiddellijk verschrikkelijk moet worden. Velen beschouwen fanatici als een misselijk makend soort mensen. Vergeet echter niet, dat een Annas en Caïphas wisten, dat zij een schuld op zich namen, toen zij het Sanhedrin er toe brachten Jezus te veroordelen. Vergeet niet, dat zij veel liever, hierdoor hun eigen geestelijk hiel in gevaar te brengen zij offerden niet alleen Jezus, maar ook zichzelf op.

Vergeet niet, dat mensen als een Goebbels, Hitler, Churchill, een Roosevelt, wisten wat zij deden en heus vaak slapeloze nachten hebben gehad over de offers, die zij van hun mensen moesten vergen. Maar er bestond voor hen geen andere weg dan de hunnal zou de wereld daaraan ten gronde gaan, hun visie moest blijven bestaan. Er was geen andere weg mogelijk.

De fanaticus is iemand, die op de duur veel medestanders weet te krijgen. Want men gaat al snel als volgt argumenteren:

Als b.v. de kommunisten hier komen, is het met alle vrijheid gedaan. Dan kunnen wij alles wel meteen kapot maken,

want er blijft toch niets van over. En degenen, die daardoor sterven, moeten ondankbaar zijn, dat wij hen zoveel ellende besparen. Zelfs indien men het recht zou hebben op deze wijze zonder meer over goed, leven, denken van anderen te beschikken blijft de vraag nog, of de grondstelling waar is.

Zeker, de kommunisten leven anders dan de mensen hier. Maar aan de andere kant hebben zij dan toch maar uit een volk van analfabeten in minder dan 50 jaren een volk gemaakt, dat bijna geen analfabeten meer kent. Zij hebben van mensen, die niets kenden dan eigen dorpen, een volk gemaakt, dat, in eigen land altans, steeds meer en met meer vreugde en zekerheid leert reizen. Zij hebben van een volk, dat bestond uit slaven en aristocraten, een volk gemaakt, dat vele standen kent. Officieel zal men dit laatste misschien ontkennen maar zeker is in ieder geval, dat in dit land een ieder mogelijkheden vindt om verder te komen en dit was nog 50 jaren geleden zeker niet zo. Zo slecht als de kommunisten worden voorgesteld, zijn zij dus zeker ook niet. Maar de fanaticus zal zelfs dergelijke argumenten verbieden, wanneer hij de kas krijgt daartoe.

En zijn de kapitalisten allen nu zo goed? O, zeker, de kapitalisten zijn ook niet allen slecht. Ook zij hebben veel goed gedaan en nog meer goeds mogelijk gemaakt. Maar met hun wijze van denken en leven hebben zij toch ook heel wat dingen tot stand gebracht, die minder aanvaardbaar zijn. Mag ik u herinneren aan de crisis van 1928? Hoeveel ellende is daardoor niet ontstaan. Toch was dit zeker het werk van de kapitalisten, die hun denkbeelden van de waarde van de valuta enz., maar vooral van het onaantastbare bezit, wilden handhaven ten koste van alles. En hoeveel kwaad is daardoor niet ontstaan. Het heeft dus geen zin fanatiek het communisme of het kapitalisme te verdedigen. Er zijn altijd 2 kanten aan de medaille. Maar de fanaticus ziet dit niet. Hij stelt eenvoudig: mijn systeem is het enig juiste en iedereen moet daar maar aan geloven.

Denk eens aan de volgelingen van Fidel Castro. Zij zien, dat er zeer veel ellende is op het gehele zuidamerikaanse kontinent. Hun reactie er is maar één wijze, om dit alles op juiste wijze op te lossen. De weg van Fidel.

Daarop beginnen zij bommen te gooien, gevechten te organiseren enz. Zij beginnen niet de instanties aan te vallen of aan zwakke punten de verkeerde structuur aan te vallen - al doet men vaak alsof. In feite maakt men van de eigen revolutionaire draag, de eenvoudige bevolking het slachtoffer.

Je kunt bewondering hebben voor een man als Che Guevarra. Maar hij was - en niemand zal dit mogen ontkennen - een fanatiek. Een man, die zichzelf offerde, voor hetgeen hij juist achtte, maar die nooit zich heeft afgevraagd, of hij niet nodeloos zijn kameraden en volgelingen opofferde door de geschillen, die hij had met de leiding van de partij in het land, waar hij revolutie wilde maken. Zoals hij zich kennelijk nooit heeft afgevraagd, of hij niet zeer veel ellende veroorzaakte door dopen, waarin hij aarzelend misschien, maar toch gastvrij, ontvangen was, tot basis voor zijn acties te maken.

Misschien begrijpt u nu, wat ik zeggen wil. Wanneer ik de fanaticus merzijds bewonder, omdat hij zijn gehele wezen, zijn gehele persoonlijkheid inzet en offert voor een doel, maar hem aan de andere kant vrafschuw, omdat hij zich nooit afvraagt, wat het voortzetten van zijn bestrevingen anderen zal kosten.

De fanatikus heeft geen respect voor de ander. Hij heeft alleen maar respect voor stellingen, theorieën en artikelen, die heel vaak in de werkelijkheid niet eens waar kunnen worden gemaakt en daarom is fanatisme uit den boze.

Wij mogen niet eenvoudig maar een stelling aanhangen en dan doof zijn voor elk ander argument. Wij mogen niet iets als waarheid geloven en daarom dan elk bezwaar daartegen als onaanvaardbaar zonder meer en zonder overdenking afwijzen in de overtuiging, dat ons geloof, onze mening heilig is. Wij moeten steeds respect hebben voor anderen en mogen dezen zelfs niet als arme heidenen beschouwen, omdat wij nu toevallig een ander geloof hebben.

En hiermede zijn de 2 punten van het door u gegeven onderwerp wel enigszins omschreven, zodat ik aan mag nemen, dat u nu wel weet, waarover wij spreken. De door u gegeven titel hield echter een confrontatie tussen deze twee waarden in. U begrijpt nu wel, dat dit mij in moeilijkheden brengt. Want de tolerantie, die men heeft tegenover anderen, kan weer vaak de oorzaak worden van de ellende, die deze anderen veroorzaken. Hoever mag je b.v. gaan met het dulden van het fanatisme van anderen?

Er zullen mensen zijn, die na het voorgaande reageren met een: je kunt het fanatisme van anderen nooit dulden. Het is verkeerd. Telkenmale wanneer ergens fanatisme optreedt, moeten wij dus trachten de fanatici te benaderen, te bekeren.

Het enige, wat zij daarbij vergeten, is, dat men een fanaticus niet van zijn fanatisme bekeert. Je kunt hem laten creperen, je kunt zijn inzichten veranderen, maar van zijn fanatisme kun je hem niet bekeren.

De enig doelmatige afweer tegen 'n fanaticus is doofheid. Deze immers is doof voor uw argumenten enz.? Weest u dan ook even doof voor zijn argumenten. Zodra blijkt, dat u met fanatisme te doen hebt, is het beter niet meer te luisteren. Dat wordt dan leer om leer, of doofheid om doofheid.

Wanneer iemand weigert naar uw argumenten te luisteren, is het immers uw recht ook te weigeren naar de argumenten van die anderen te luisteren? Zeg: je hebt het recht om te denken en te geloven, wat je wilt, mens. Ga dus rustig in stilte over je waarheden mediteren, ik hoop, dat je er gelukkig mee wordt. Maar val mij daarmee niet meer lastig.

Want tolerantie, zeker in haar beste vorm als verdraagzaamheid, kan alles aanvaarden, zolang men het zichzelf aandoet, kan alles verdragen, zolang er iemand is, die daarvan het goede denkt of inziet, mits het gehed beperkt blijft tot degenen, die geloven, of het goede van iets menen in te zien en niet aan de rechten van anderen wordt getornd.

Het recht van elke mens is: de gelijke te zijn van elke andere mens in zijn vrijheid van leven, denken en spreken.

In zekere zin zou je 'n fanatiek tolerant iemand moeten zijn. Want tolerantie, verdraagzaamheid volgens voornoemde condities, zou men haast fanatiek na moeten streven. Maar gelukkig maakt de verdraagzaamheid zelve reeds alle fanatisme, zelfs t.a.v. de verdraagzaamheid zelf, enigszins onmogelijk.

Ik zal U duidelijk maken waarom: wanneer ik verdraagzaam ben, dan heb ik vanzelf open oor voor hetgeen anderen naarvoren brengen, of dit nu klachten zijn, beweringen of geloofspunten. De verdraagzame is bereid aan te horen en te konstateren, dat de

ander zo denkt.

Verder behoeft je niet te gaan, maar dit moet je willen konstateren. Je aanvaardt dus de ander in zijn eigen wezen. Zodra je dit gaat doen, kun je niet meer waarlijk fanatiek reageren.

Ik kan beweren, dat ik de enige waarheid bezit. Maar zodra ik kan begrijpen, dat dit voor een ander niet de enige waarheid is, kan ik al niet meer zonder meer die ander aanvallen en veroordelen. Ik voel in mijzelf ook niet meer zo sterk het als plicht en recht de ander tot de aanvaarding van mijn gedachten te dwingen. Want hoe kan ik zeggen, dat mijn enige waarheid in de ander niet op een andere wijze tot uiting komt?

Daarom worden alle werkingen van fanatisme door het ontstaan van enige tolerantie grotendeels reeds ongedaan gemaakt. Daar waar het fanatisme gelijktijdig met de tolerantie zal blijven bestaan, richt het zich niet meer in de eerste plaats op de wereld en werkt het niet in de eerste plaats meer naar buiten toe, maar richt het zich vooral op het eigen leven, het eigen ik.

Iemand, die voortdurend bezig is om bewuster te worden en aan dit bewustwordingsproces alles opoffert, zou je ook een fanaticus kunnen noemen. Maar omdat hij zich tot zichzelf beperkt, maakt hij gelijktijdig daarin gebruik van de vijheid tot persoonlijk bestaan, die hij heeft. Zolang hij nu maar tegenover anderen tolerant is, hebben wij daarover niets te zeggen.

Gevaar ontstaat eerst, wanneer tolerantie onjuist wordt bekeefd. Wanneer wij dus niet meer zeggen: Jongens en meisjes, dat jullie je anders wilt gedragen dan wij doen, vinden wij best. Desnoods dans je in je blootje om het lieverdje, of houd je elke dag demonstratieve optochten. Wij kunnen dit aanvaarden, zolang je daardoor niet anderen, in het vrije beleven van hetgeen zij juist achten, hindert. En let wel: het gaat hier om het feitelijk hinderen. Iemand, die zich aan dergelijke dingen ergert, zonder dat daarvoor enige reden is dan 't optreden op een wijze, die hij voor zich niet zu aanvaarden, moet gewoon maar verstandiger worden en beter leren begrijpen, hoe kostbaar persoonlijke vrijheid in velen is.

U wist mischien niet, dat ergernis in vele gevallen ook een uiting is van een - mogelijk latent - fanatisme. Wanneer U zich zo ergert aan de onbenulligheden van deze dagen en daarbij geen feiten, maar vooral mensen als uw doelwit kiest, bent u ergens intolerant en wanneer u weigert te beseffen, dat die anderen een andere maatstaf zouden kunnen hebben, bent u zelfs enigszins fanatiek. U bent niet bereid na te gaan, of voor anderen b.v. veel jongere mensen, de wereld er misschien anders uitziet dan in uw ogen het geval is. Zoals u weigert te onderzoeken, of de betekenis van het leven voor hen misschien een enigszins andere is dan voor u. U bent, u ergerent, zo overtuigd, dat u het beter weet, dat u niet eens bereid bent na te gaan, in hoeverre deze anderen eerlijk reageren volgens hun eigen normen. U bent meestal zelfs geheel doof voor alle argumenten van die anderen en dat is toch fanatisme. Of niet?

U moet rustig zeggen: ik kan in een dergelijke denkwijze niet treden, ik kan eenvoudig niet begrijpen, hoe zij denken en waarom zij die dingen doen. Maar als tolerant mens zult u daaraan dan toe moeten voegen: het is echter hun recht anders te denken en andere wijzen van leven en werken te proberen, zolang zij anderen maar niet hinderen.

Een werkelijk tolerant iemand, die wat ouder is, zou



reageren: Die jongeren van heden doen wel gekke dingen. Ik kan daar niet helemaal in komen. Maar wij hebben het altijd zo netjes gedaan volgens onze eigen denkbeelden en wij hebben ook zoveel blunders gemaakt, dat ik alleen maar kan hopen, dat die jongeren het er wat beter van af brengen.

Dat zou m.i. de juiste houding zijn. Zodra u fanatiek wordt in uw veroordeling van onverschillig wat, gaat u de vrijheid van anderen beperken. In de praktijk zou het misschien nog niet zo erg worden, wanneer anderen even fanatiek als u zouden vechten om hun eigen denkbeelden, hun recht op vrijheid van denken en leven te verdedigen.

Maar daar schuilt juist het angeltje. De meeste mensen zeggen al snel: ach, wat hindert het. Laat ze nu maar gaan..... Men voelt zich wel ten onrecht in persoonlijke vrijheid, bezit e.d. aangetast, maar doet niets. Laat mij u een voorbeeld geven:

9 Van de 20 Nederlanders zullen, desgevraagd, zeggen, dat de belastingdruk ondragelijk begint te worden. - Over de waarheid van deze stelling heb ik overigens geen mening -. De meesten zijn van mening, dat daaraan eigenlijk iets gedaan zou moeten worden. Maar nu blijkt, dat men langs de gangbare wegen, die daarvoor aangewezen heten te zijn, daaraan niets kan doen. Wat begrijpelijk is. Zoekt men nu andere wegen, die misschien wat minder de officiële goedkeuring wegdragen? Neen. Men meent, dat men toch maar wat tolerant moet zijn. Het heeft geen zin, zo redeneert men, te beginnen met een belastingstaking of demonstraties. Dat haalt niet uit en daarvan heeft ieder maar last....

Maar juist daar blijkt nu dan te tolerant te zijn. Misschien komt er binnenkort een officiële juffer of heer, die er van overtuigd is, dat een ieder tot zijn 30e jaar elke week een nieuwe luijer van node heeft en doordrijft, dat u die, of u wilt of niet, van staatswege wordt uitgereikt - waarbij de lasten ten koste van de algemene middelen komen. Wees er van overtuigd, dat zo iemand dit ziet als werkelijk nuttig, ja, als een onontbeerlijk deel van de noodzakelijke sociale orde. Maar wanneer u nu meent, dat je daartegen dan maar beter niets kunt doen, omdat anders de bestaande orde geschaad wordt enz. , krijgt de fanatieke eenling altijd weer zijn zin.

Meen niet, dat ik dit bewust absurd gekozen voorbeeld gebruik, omdat er geen betere voorbeelden zijn. Gaat u dan eens kijken hier in Den Haag. In deze stad wordt, voor verfraaiing van de binnenstad, verbeteringen in Scheveningen enz. een behoorlijke reeks miljoenen uitgetrokken. Deze voorzieningen zijn niet onontbeerlijk en voor een ieder nuttig, toch zal voor dergelijke voorzieningen alleen dit jaar rond 27 miljoen worden uitgetrokken. Rekenen wij daarbij alle verdere kosten en voorzieningen, waarvan slechts een klein gedeelte profijt zullen hebben, dan blijkt hiernaar veel meer gespendeerd te worden dan aan de toch zo noodzakelijke verbetering van de voorgelegde stad.

Toch zijn er in deze zelfde stad 3 wijken, waarin de verkrotting heel erg is, zijn er vele huizen in het stadsbeeld veroorzaakt door het afbreken van woningen, terwijl de sprake is van een zeer groot woningtekort.

Dit laatste bepaalt de reden, de sociale en waarschijnlijk zelfs grotendeels de fysieke gezondheid van rond 30.000 tot 40.000 mensen. Deze mensen moeten elke dag weer in slechte, vaak in vreesbare ondragelijke, omstandigheden leven. Gaat men na, wat voor kosten het totaal is uitgetrokken voor het lopende jaar, dan blijkt dit rond 5 miljoen te zijn.

Rekenen wij hierbij alle bijkomende voorzieningen en kosten, die begroot werden, dan wordt nog voor dit alles nog niet 1/10 uit - gegeven van hetgeen voor vefraaiing van de stad e.d. is uitge- trokken. Dit betekent in feite, dat het in de ogen van degenen, die het voor het zeggen hebben, kennelijk minder belangrijk is, dat mensen menswaardig kunnen leven, dan dat b.v. sierplaveisel de koopkracht naar bepaalde buurten lokt.

Misschien vindt u, dat ik hiermede ongelijk heb. U moogt hierover op uw eigen wijze denken. Maar er zijn heel veel mensen, die zullen zeggen: eigenlijk deugt dat niet. Daar is iets niet in orde. Maar laten wij dit dan toch maar ----- zij doen, wat zij kunnen .... het is goed bedoeld .....

Dat is zeer tolerant geredeneerd. Maar nu zit ergens iemand op een hoge plaats, die wat fanatieker is en redeneert: wanneer ik eenmaal uit functie ga, moet de stad Den Haag ge - moderniseerd zijn. Die moet een gelorieus denkteken zijn voor mij en mijn bewind - of misschien voor Zwolsman, dat weet ook ik niet. Zo iemand redeneert dan: om dit te bereiken, is het noodza- kelijk wolkenkrabbers te bouwen en allerlei voorzieningen te treffen die voor het welzijn van de mensen in de stad uitende- lijk maar heel weinig betekenen.

Wanneer u zoet kijft en dat alles steeds maar weer over uw kant laat gaan, dan wordt een werkelijk eenzijdige ontwikkeling tot stand gebracht ten koste van zeer vele mensen, terwijl het uitendelijke resultaat wel eens voor allen eerder schadelijk zou kunnen zijn dan goed.

En denk nu niet, dat dit maar een speels voorbedje is met 'n beetje politiek om het aantrekkelijk te maken. Want dergel- ijke dingen gebeuren in Nederland steeds weer. Hoe lang worstelt U al met de woningnood? Deze werd gekonstateerd in laat ons zeggen 1948. Nu is het 1968. Zij duurt dus 20 jaren.

Gaan wij na, wat in die jaren is gedaan om die woningnood op te heffen, dan komen wij tot de vreemde konklusie, dat nog geen 3% van hetgeen b.v. aan defensie werd besteed voor dit belangrijke doel beschikbaar was. Dan konkluderen wij verder, dat er in Nederland t.m. evenveel, waarschijnlijk meer, werd be- steed aan het uitvoeren van prestigeprojecten als grote kantoor- gebouwen enz., ook die gebouwen, waaraan in feite niet zo een dringende behoefte was, zodat zij zeer kostbaar in exploitatie blijken te zijn. Men kan verder konstateren, dat men meer aandacht heeft gehad voor het scheppen van gebouwen en andere faciliteiten voor allerlei instanties dan voor't bouwen van goede en betaal- bare woningen voor de burgers. Zodra de woningnood ter tafel kwam, heeft men vooral "de particuliere bouw" aangemoedigd, terwijl men verder middels vele regels, voorzieningen en controles gelijktijdig het snel bouwen onmogelijk maakte. Wat dan ook in de huurprijzen steeds sterker tot uiting komt.

Misschien klinkt dit u wat cynisch in de oren en vraagt U zich af, wat dit nu eigenlijk met het onderwerp te maken heeft. Maar het is volgens mij een bewijs, hoe gevaarlijk het is op een verkeerde manier tolerant te zijn.

Wanneer iemand een lux ongesgebouw op gaat zetten, dat niet werkelijk noodzakelijk is, terwijl er nog vele mensen wonen in krotten, zoudt u moeten zeggen: Ik begrijp wel, dat je dit wilt hebben. Het zou ook wel mooi zijn. Ik vind je er niet minder om, dat je dit tracht door te zetten. Maar eerst de mensen uit hun krotten. Zo zou men en masse moeten reageren.

Dit zou de juiste vorm van tolerantie zijn volgens mij. U vreest misschien dat men daarbij te ver zou kunnen gaan? Zeker. Men kan ook langs deze weg veel te ver gaan. Wanneer je b.v. ziet, hoe de studentenwereld - die in veel van hetgeen zij beweert zeker geen ongelijk heeft, eenzijdig wordt in haar wijze van denken met leuzen als: Wij hebben recht op onderwijs Hervorming, studietoelagen, recht op dit en op dat, vergeten zij immers, dat er ook andere problemen bestaan. Het juiste antwoord zou hier moeten luiden: natuurlijk, jongelui. Zodra het er is. Maar vergeet niet, dat anderen dit alles op moeten brengen. Wanneer jullie nu toelagen, studentenflats enz. krijgen en arbeidersgezinnen kreperen van de reumatiek in door vocht geteisterde, van slechts sanitair voorzien woningen, waaraan velen tenonder dreigen te gaan, is het dan redelijk, te zeggen, dat zij dit maar 'n tijd langer moeten dragen en vooral meer moeten gaan betalen aan de overheid, omdat jullie dit alles voor jullie studie willen hebben, is dit dan juist?

De opstandige student, de demonstrant en de wanhopige arbeider, die misschien zichzelf of de burgervader doodschiets, zal men moeten begrijpen. Dat eist de verdraagzaamheid. Maar gelijktijdig zal men zeggen: wat je zelf van je wensen waar weet te maken, is je eigen zaak, zodra het de gemeenschap betreft, zijn er echter andere dingen, die even belangrijk zijn als jullie en jullie problemen. Op het ogenblik, dat u iets gaat eisen, waardoor anderen te kort zou worden gedaan, moeten wij neen zeggen.

En de man, die de burgemeester dood tracht te schieten, zouden wij voor moeten houden: Vriend, wij begrijpen je wel. Maar je handelt onjuist. Want jouw ellende is niet alleen de schuld van de burgemeester of de beampten, maar van de gehele goedgebouwde, die het zelf zo slecht niet had en het daarom maar liever geloofde, die het teveel moeite vond om ook voor jouw rechten op te komen.

Uit dit alles vormt zich een steeds duidelijker wordend beeld. U moet misschien, dat dit alles uitzonderingen of kleinigheden zijn. Vergeet echter niet, dat u de fanaticus de kans geeft steeds meer zijn wildoor te zetten, omdat het zo onbelangrijk schijnt, dan zit morgen de fanaticus als enige machthebber achter die rode knop, die zoveel polarisraketten met stoomkoppelen neert. Dan zit ergens een enkele fanaticus op een plaats in het rode leger, waardoor hij het bevel kan geven, dat de wereld kan vernietigen. Dan zullen dergelijke fanatici de macht grijpen en een ieder, die hen niet luid juichend als bevrijders binnenhaalt, doen afmaken en verkrachten.

Men moet niet, dat dit overdreven is, dat ik in mijn voorbeelden te wilkeurig ben. Want dergelijke dingen zijn gebeurd. Het uitmoorden van een ieder, die niet aanbidde neervalt voor macht, heeft plaats gevonden op deze wereld door Duitsers, door Russen, Amerikanen. Dus niet door één volk, maar door leden van bijna alle volkeren ter aarde, omdat er steeds weer ogenblikken zijn, dat mensen, vooral fanatisch denkende mensen alles vergeten buiten dit ene: Een ik en hun gedachte, ideaal, geloof.

Wreedheid, moord, uitbuiting, slavernij zijn steeds weer door fanatici op de wereld geïntroduceerd onder kreten als: voor ons geloof, voor ons vaderland, onze democratie, onze vrijheid, onze volksdemocratie. Ons ideaal moet zegeviëren, al krepeert de wereld daaraan.

En dan bent U tolerant. Dan zegt U: Dan zal ik wel kreperen, als je dat wilt..... Neen. Dat is belachelijk. De verhouding tussen tolerantie en fanatisme kan nooit worden gezien als een tegenstelling. Wij moeten begrijpen, dat de tolerantie op zichzelf een noodzaak wordt, dat verdraagzaamheid onvermijdelijk is. Wij moeten beseffen, dat men in staat moet zijn om een ander, geestelijk zowel als anderszins, zijn vrijheid te gunnen en te geven. Wij moeten begrijpen, dat je zelfs de duivel niet naar de hel terug moet zenden, omdat hij de duivel is, maar ten hoogste, omdat hij de vrijheid van levende mensen tracht aan te tasten, zowel wij moeten begrijpen, dat je God niet moet verheerlijken, omdat hij God is, maar omdat Hij de mens heeft geschapen en hem toch de kans geeft te leven, zoals hij dit zelf goed acht.

U begrijpt mijn bedoeling: wij kunnen tolerant zijn, zolang dit niet betekent, dat onze tolerantie voor het ene een intolerantie voor het andere inhoudt. Daarom juist is de fanaticus de meest gevaarlijke mens, die er is.

U denkt aan de fanaticus altijd als de oproermaker, als iemand, die een politieke moord ineenzet als b.v. te Serajevo om zo een wereldoorlog te veroorzaken. Zeker, dergelijke fanatici zijn er ook. Maar zij vormen op het geheel toch 'n minderheid. De meerderheid van de fanatici vindt u niet onder de revolutionairen - zo vreemd u dan ook moge lijken - of bij degenen, die de straat optrekken. Die vindt u wel onder degenen, die de plannen maken voor dergelijke demonstraties, onder de mensen, die steeds weer precies weten te vertellen, hoe de wegen, de kerken moeten worden gebouwd en hoe het volk zal leven, waarmede het zich zal voeden en desnoods zelfs, hoe het God daarvoor zal moeten danken.

Dat zijn de ware, de meest gevaarlijke fanatici. Omdat je die fanatici niet te zien krijgt, zijn zij zo gevaarlijk. Want een tolerantie tegenover bepaalde ontwikkelingen krijg je al zo snel. Het gaat immers meestal geleidelijk en langzaam? Toen Alva in de Nederlanden kwam, sprak hij over een tiende penning - die hoofdzakelijk met transacties te maken had. Daar kwam een revolutie over. Hoeveel betaalt u op het ogenblik 20%, 30%? U rakte er aa gewend. En als het 50% wordt, dan zult u juist, zoals nu, klagen over de hoge lasten en nstig verder betalen. Zou men het ineens vergen, dan zoudt u weigeren. Nu aanvaardt u het, omdat het geleidelijk, omdat het langzaam aan gaat.

Zeker, een deel hiervan is luiheid, een deel verdraagzaamheid. Maar deze dingen worden gevaarlijk, wanneer men te maken heeft met deze doelmatig werkende fanatici, deze mensen achter de schermen, die niet in een laaiend protest kenbaar maken, wat zij nastreven om dan desnoods zichzelf en anderen daaraan op te offeren, maar jaar na jaar en in sommige groepen zelfs eeuw na eeuw bezig zijn hun macht verder te vestigen en de mensen steeds eenzijdiger te doen denken en leven, om haast ongemerkt alles in hun eigen richting te dwingen.

De mens is 't meest tolerant, wanneer het om kleine dingen gaat. Dan haalt hij de schouderaars op en zegt: nu ja. ... Wat is het eigenlijk, nietwaar: 0,2% hier, 0,6% daar. De mens telt die dingen niet bewust op. Hij realiseert zich niet, wat er in werkelijkheid gebeurt.

Zeker: er zijn landen en rijken, waarin men ondanks

de geëidelijkheid niet alles door zal kunnen zetten.

In Nederland b.v. is het katholicisme erg liberaal en zelfs progressief. U denkt dan al snel: ach, alles wat de katholieken zeggen en doen is niet zo erg. Men houdt zich daaraan toch niet geheel. Hier in Nederland niet. Maar beseft u wel, dat deze kerk van Rome in bepaalde landen in feite nog een diktatuur uitoefent? Zelfs in dichtbij gelegen landen als b.v. Spanje is vrijheid van godsdienstuitoefening voor andersdenkenden - iets, wat daar eerst zeer korte tijd bestaat - in vele gevallen nog alleen een wassen neus is. Realiseert u zich, dat er nog heel veel dorpen zijn, waarin een pater meer te zeggen heeft dan een podesta? Beseft U wel, dat er landen zijn, waarin een bisschop gemakkelijker iemand kan laten veroordelen of vrijspreken dan 'n officier van justitie?

U realiseert zich dit niet. Toch is het zo. Maar daarom moet u zich niet gaan verzetten tegen het katholicisme of tegen Rome of tegen een reformatie. U moet zich gaan verzetten tegen de mentaliteit van waaruit men 't gerechtvaardigd acht, dat men anderen de vrijheid neemt, te leven en te geloven, zoals zijzelf dit juist achten.

Natuurlijk: het is heel erg, dat in Biafra wordt gevochten over de lijken van een stervend volk tussen 2 mensen, die beiden menen gelijk te hebben en beiden even fanatiek zijn. Het is heel erg, dat zij hun mening, hun wil aan de anderen zonder meer opvoten te leggen. Nu kunnen wij stellen, dat ofwel de een danwel de ander gelijk heeft. Maar laten wij voor alles erkennen, dat beide evenfanatiek zijn. Dat zij in hun eenzijdigheid anderen tegen hun wil in opofferen daaraan. En beseft vooral, dat men, welke kant men ook kiest, dit fanatisme aanmoedigt. Beseft, dat dezelfde fanaticus, die desnoods een geheel volk wil opofferen aan een strijd om gezag of vrijheid, morgen misschien de gehele wereld zal willen opofferen in 'n soortgelijke strijd om vrijheid of macht. Want voor de fanaticus bestaat geen grens.

Er is een doel, waarvoor alle middelen aanvaardbaar zijn. Er zijn dorpen in Nederland, zo goed als elders, waar een dominee en een paar ouderlingen samen uitmaken, wie wel en wie niet met elkander om mogen gaan, welke winkelier wel en welke winkelier door de gelovigen niet bezocht mogen worden. Het lijkt u misschien ongelofelijk, krankzinnig, dat dergelijke dingen nog zouden bestaan in het vrije, beschaafde Nederland, maar dergelijke dorpen bestaan nog wel degelijk. U treft ze zo goed in Zeeland als op het platte land in Groningen, Friesland en Drente, zelfs nog in de kop van Noordholland. Men kan dergelijke gemeenschappen, geregeerd door de onvadraagzame, fanatieke enkeling, nog aantreffen op de Veluwe, omringd door het toeristenvolk en schijnbaar geheel opgenomen in de moderne wereld.

Realiseer U eens, wat dit betekent: Dat een man of enkele mensen met een vaak zeer bekrampen eenzijdig denken uit gaan maken, of u wel of niet t.v. moogt hebben. En wanneer U t.v. durft nemen, terwijl zij dit zondig achten, dan moet u maar zien, dat u voortaan uw brood koopt en verdient buiten het dorp. Denk hier eens over na en realiseer u, dat dit, vandaag nog, een feit is in Nederland. Moet u dan tolerant opmerken: nu ja, dat zijn nu eenmaal van de folkloristische gebruiken?

Hier schuilt veelal het grootste gevaar: de dingen schijnen zo onbetekenend, zo onbelangrijk te zijn. Het lijkt

onbelangrijk, wanneer iemand beweert, dat een waar gelovige in geval van ziekte wel om genezing mag bidden, maar niet naar de dokter mag gaan. Natuurlijk, wanneer daardoor een kind sterft, dan is dat opeens verschrikkelijk en maakt men over die dwaasheid veel drukte. Daarna stelt men een reeks van nieuwe regels op, vergeet het op zich onbelangrijke feit en de zaken gaan verder, zoals het reeds was.

Neen, zodra het recht van 'n medemens of van een kind wordt aangetast; zelfs al lijkt het onbelangrijk, dan mogen wij niet zo verdraagzaam meer zijn.

Wanneer u liever wilt sterven, dan 'n ander te doden, dan handelt u m.i. juist, maar wanneer u liever iemand anderen ziet doden dan ook naar 'n vinger uit te steken om het te beletten onder het mom, dat u zo tolerant bent - in feite vaak bang bent - dan handelt u toch wel verkeerd.

Fanatisme, vrienden; is iets, waarvan elke mens wel iets in zich draagt. Wij hebben allen uitendelijk 'n denkbeeld, dat voor ons het meest belangrijke is, een zaak, die wij boven alles schatten, waarin wij bovenal geloven. Of dat nu iets is over de sociale structuur van de maatschappij, de vrijwording van de arbeider, de genezing van zieken of wat anders, je hebt iets, wat je boven alles waardeert, wat je alle offers waard lijkt. Maar laat ons dan die offers alleen zelf brengen en dezen niet van anderen vergen, die daarin niet geloven. Laat ons in alle opzichten tolerant zijn tegenover anderen, maar laat ons gelijktijdig fanatiek de vrijheid van leven, die deze tolerantie toch als basis moet hebben; verdedigen.

Laat ons een ieder de vrijheid geven, geestelijk te leven, te denken, zoals hij wil. Maar laat ons voor onszelf de als juist erkende geestelijke weg met alle krachten en ongeacht de prijs voor onszelf na blijven streven. Laat ons trachten, zelfs fanatiek trachten waardig te worden aan dat, wat wij in onszelf als het hoogste erkennen en juist daardoor aan begrip gewinnen voor de werelden rond ons: zowel erkende als vermoede, de geestelijke werelden en krachten als de stoffelijke. En laat ons een ieder het recht toekennen op eigen wijze te zoeken naar de erkenningen en waarheden, die wij reeds gevonden menen te hebben.

Ik meen, dat dit voldoende is. Maar u moegt korrektie aanbrenen, vragen stellen enz., indien u dit wenst.

U bent dus niet voor fanatisme en tolerantie?

Ik meen, dat fanatisme in alle opzichten verkeerd is, zodra het zich op de buitenwereld betreft. Ook voor het ik is het zelden gezond. Een fanatiek sterft vaak aan indigestie. En iemand, die t a.v. de wereld buiten hem te fanatiek tolerant is, zal ten ondergaan aan 't fanatisme van anderen.

Degene, die te fanatiek gelooft aan de waarheid, die hij verkondigt, zal heel vaak naar middelen grijpen om die waarheid anderen op te leggen. Hierdoor toont hij maar al te vaak zijn hoogste waarheid aan anderen als iets, wat gevaarlijk, belachelijk en leugenachtig is. Vergeet dat niet. Ik geloof niet, zelfs waar het de tolerantie betreft, aan het nut van een fanatiek tolerant zijn ten koste van alles. Wel geloof ik aan een fanatiek bleven van die tolerantie gepaardgaande met een groot respect voor de ander en 't andere en de rechten daarvan. Ik meen, dat onze tolerantie dan ook in moet houden - zelfs al lijkt dat op fanatisme - het gevoel, dat wij die ander moeten verdedigen, deshoeds ten koste van onszelf, zodra hij aangevallen

en zichzelf kennelijk niet verdedigen kan.  
x Men zou dus gezien het gebrek aan vrijheid in een zeker land  
en uit verdriet van de mensen daarover, die vrijheid moeten verdedigen?

- Zoang men daarmee anderen niet dwingt tot medestrijden: inderdaad. Maar een doelmatig verzet tegen deze onvrijheid zal niet snel plaats vinden, daar het zou moeten komen van degenen op de wereld, die alpes doen om ook de vrijheid in hun eigen landen steeds meer aan banden te leggen.

x Van twee kwade zaken kiezen men het minst kwade ....

- Wanneer ik kiezen moet tussen twee kwade zaken, zal ik toch eerst eens nagaan, of er dan niets bestaat, dat goed is. Is da er niet, dan zal ik nagaan, wat ik uit de twee kwade zaken aan goeds kan gewinnen en de rest eenvoudig verwaarlozen in mijn streven.

x Hoeveel tolerantie en vrijheid van handelen blijft er over voor de dienstplichtige militair?

- Zoals de zaken op het ogenblik staan: praktisch geen. Dus al behoeven wij niet te strijden tegen degenen, die beween, dat militaire macht enz. onvermijdelijk, ja, noodzakelijk zijn, zullen wij toch wel degelijk moeten strijden tegen een zelfs in deze maatschappij te vergaande limitering van de vrijheid van handelen en denken, leven en geloven, die niet alken aan de dienstplichtigen, maar uiteindelijk ook aan andere militairen wordt opgelegd.

Ten slotte nog dit: fanatisme betekent gebrek aan begrip, eenzijdigheid, waardoor zelfs geen waardering kan worden opgebracht voor tolerantie. Tussen deze beide waarden kan dus geen gulden middenweg gevonden worden. Maar in de bewustwording zal op de duur de eenzijdigheid van de fanatikus zelfs deze te eentonig worden, zodat hij weer openstaat voor andere denkbeelden en groeien zal naar de tolerante rijkheid van de beste geest, die alle dingen kan overzien en op zich ook leert aanvaarden als delen van 't bestaan.

Ik wil mijn standpunt in deze werkelijk niet fanatiek blijven verdedigen. Dit is mijn mening. U moogt het, wat mij betreft, rustig daarmee niet eens zijn. Ik meen echter, dat wij in de loop van dit door u gestelde onderwerpje toch één ding duidelijk hebben kunnen maken:

Tolerantie betekent begrip voor de ander en het toekennen van het recht aan de ander zichzelf te zijn, zolang hij anderen daarvan niet het slachtoffer doet worden, terwijl fanatisme betekent, dat je een denkbeeld of desnoods jezelf zo hoog inschat, dat geen offer je te groot is, om dit te bevorderen of te bevoordelen. Dit is m.i. de grootste dwaasheid.

Verder trachte ik duidelijk te maken, dat men niet alleen moet ingaan tegen het fanatisme, dat zo luidruchtig naar voren treedt, maar dat men vooral op tolerante en begrijpende wijze dient in te gaan tegen die stille vormen van fanatisme, die het recht op vrijheid voor anderen ontkent, daar het zijn eigen ordeningen zo uitermate belangrijk acht, dat alles daaraan ten offer gebracht moet worden.

Ik dank U voor uw aandacht, vrienden. Goeden avond.

-o-o-o-o-o-o-o-o-

Goeden avond, vrienden.

Wij zijn vandaag weer met een programma naar uw keuze bezig. Ik zou gaarne vernemen, welk onderwerp u in dit 2de deel van onze bijeenkomst door u aan de orde wilt gesteld.

#### KOSMISCHE INVLOEDEN VAN DEZE TIJD

-----

Wij zullen uitgaan van de eenvoudigste benadering. De benamingen, die wij geven aan verschillende invloeden, geven wij gemakshalve, daar een algehele beschrijving van hun wezen en werking ons veel te ver zou voeren.

Op het ogenblik bevindt de wereld zich in een straling, die wij met top-rood aan zouden kunnen duiden. Rood, omdat deze invloed hartstocht, drift, maar ook plotselinge uitbarstingen van allerhande enrgien met zich brengt. Top omdat het hoogtepunt van deze werking optreedt.

De werking van deze topinvloed begon ongeveer 5 dagen geleden en loopt nog 7 a 8 dagen. Een kortlopende invloed, die in haar werking versterkt wordt door wat men wel eens een venus-effekt noemt - d.w.z. het optreden van eigenschappen, die men wel aan de planeet Venus pleegt toe te schrijven. Dit betekent, dat na een tijd, die voor de meeste mensen iets vriendelijker en genoegelijker was, nu een tijd is aangebroken, waarin men met ongenoegen, tegenslagen e.d. te kampen heeft. De rijping van de z.g. topinvloed betekent, dat over de gehele wereld en in alle opzichten de werking kenbaar wordt. Wanneer U zich de moeite getroost na te gaan, welke berichten u in de afgelopen dagen gehad hebt, zo zult u ontdekken, dat er vele explosies en branden zijn geweest, dat daarnaast in vele landen storingen van openbare voorzieningen als b.v. electra optraden, terwijl ook vele tekenen van volksonwil kenbaar werden. Dit laatste niet zozeer massaal als wel in de - door vele goedgekeurde - uitingen van enkelingen.

De loop van de invloed maakt duidelijk, dat wij ook in de komende dagen nog dergelijke dingen kunnen verwachten. Nu loopt deze invloed van west naar oost. Dit betekent, dat de eerste duidelijke impulsen van top-rood kenbaar werden in de Usa, dat zij daarna kenbaar werden in Engeland, Gistoren en vandaag is deze golf weggetrokken over Nederland, zodat zij de komende dagen werkt in b.v. Duitsland, Rusland en verder verdwijnt in de richting van China en India. Gezien het voorgaande is duidelijk, dat die invloed ook daar gevaar voor explosies, grote branden, rebelse acties van kleinere groepen of eenlingen, meestal met geweld gepaardgaande, bevorderen zal. Ik werk dit uit, omdat dit voor u controleerbaar is.

Maar achter deze kortlopende roodinvloed, zien wij een sterke invloed optreden, die wij blauw zouden kunnen noemen. Zij geeft overleg, wordt gekentekend vaak door enige bezinning en bevordert een meer nuchtere levensopvatting. De emotionaaliteit is daarbij minder sterk. Deze werking kunnen wij verwachten tot diep in december.

Om een voorbeeld te geven: het betekent, dat op het ogenblik meer impulsankopen voor b.v. sinterklaas voorkomen dan over een week. Tegen Kerstmis zullen de zakenlieden misschien zelfs teleurgesteld zijn door de nuchterheid van de mensen bij hun



aankopen. Zij zullen zich minder dan in deze dagen laten verblinden door uiterlijke schijn en verkoopspressie.

Op ongeveer de 14e - 15e van december zullen wij verder ontdekken, dat een witte invloed optreedt, die reeds voordien aanwezig was, maar dan eerst manifest begint te worden. Wit is alomvattend. Men kan deze invloed dan ook omschrijven als een versterking van esthetische en stoffelijke waarden van elke aard. Tegen Kerstmis zal men dus veel meer met extremen te maken krijgen dan voordien. De tegenstellingen zullen dan werkelijk groot zijn. Zo kun je je voorstellen, dat het op de 19e b.v. behoorlijk sneeuwt, terwijl het op de eerste Kerstdag allen maar modderig en in verhouding warm is. Terwijl het rond de 31e weer vriest, dat het kraakt. Ik geef dit als voorbeeld, niet als weervoorspelling op lange termijn. Daarvoor moet u tegenwoordig bij de Bilt zijn.

Dit zijn voorbeelden van de z.g. kosmische invloeden op kortere termijn, zoals deze in de lopende periode merkbaar zijn, maar de gehele wereld bevindt zich bovendien nog in een invloed, die wij eveneens blauw, soms bijna paars mogen noemen. Dit laatste, omdat zij niet alleen redelijker en onafhankelijker denken, maar ook veel mysticisme met zich brengt. De mystieke werking van deze kracht op de wereld is in dit jaar kenbaar, maar zal zeker het gehele volgende jaar en waarschijnlijk nog langer zelfs de wereld blijven beheersen.

Deze langlopende invloed kunt u dan omschrijven als de grondtoon der tijd, waartegen de kleinere, korterlopende tendenzen de melodie spelen. Misschien is het onerbiddig de kosmische tendenzen te vergelijken met een soort doedelzak, maar wij hebben inderdaad steds weer te maken met een grondtoon of een grondaccoord, waartegen dan de melodie van de snellere tendenzen heen en weer weeft.

Deze totale grondwaarde noemen wij de eerste manifestatie van Aquarius. Zouden wij ons beperken tot de stoffelijke ontwikkelingen, die hieruit te verwachten zijn, dan kunnen wij reeds nu stellen, dat het rond februari van het volgende jaar op de wereld een wat verwarde toestand dreigt te worden, terwijl rond april vele internationale spanningen enz. op zullen treden. Zo belangrijk is dit alles echter niet. Belangrijker is de geestelijke achtergrond, die geestelijk hierbij een rol speelt.

Ik hoop, dat u dit met mij eens zult zijn, al vinden vele mensen de geest pas interessant, wanneer de beurs toch geloten is. De kosmische invloeden, zoals wij ze noemen, bestaan voor een deel uit kondities, die bepaald worden door de ruimte, waarin het zonnestelsel zich beweegt.

Deels kan men dit wijten aan de stoffen, die zich in de z.g. ledige ruimte bevinden. Wanneer wij daarin dichtere stromen ontmoeten met b.v. meer dan 1 atoom of molecuul per  $\text{km}^3$ , zal niet alleen de zon daarop reageren, maar zullen ook de planeten in de buitenste lagen van hun dampkring veranderingen ondergaan, waardoor het optreden van 'n dergelijke stroom met een vaak n.l.ime, maar toch invloed hebbende wijziging van stralingen en evenwichten gepaard zal gaan.

Daarnaast hebben wij te maken met radiaties in de ruimte, welke weliswaar niet van de eigen zon komen en in sterkte en kenbaarheid daarmee dan ook niet vergeleken kunnen worden, maar die ook binnen 't zonnestelsel ruimtelijke kondities beïnvloeden.

Een dergelijke beïnvloeding verandert weer zeer subtiel bepaalde evenwichten en in sommige gevallen zelfs enigszins de snelheid, waarmede de zon zich verplaatst op haar parabolische baan in de ruimte. Hier is de geest nu wel niet direct bij betrokken, maar voor haar is deze straling zoets als voor u het klimaat.

Het betekent, wat je wel en niet kunt verwachten, wat je wel en niet zult kunnen doen. De kortere impulsen zijn het normale risico van het leven in de stof. Zij betekenen zelfs een zekere stimulans, omdat juist hierdoor de vaak optredende lichamelijke sleur en eenvormigheid enigszins doorbroken wordt, daar verschillende delen van 't stoffelijke voertuig afzonderlijk en op verschillende wijze gestimuleerd kunnen worden.

Maar de grote tendenzen zijn voor de geest zo belangrijk, dat wij kunnen zeggen: een inkarnatie betekent, mits plaatsvindende binnen een kosmische werking van langere duur, ook een bepaalde taak. Je kunt tijdens het heersen van die invloed qua bewustwording, maar ook als een uitdrukking naar de wereld toe, alleen maar ten goede bepaalde dingen doen.

Om U een voorbeeld te geven: dit is Aquarius. Deze brengt belangstelling voor het occulte, voor de natuurwetenschappen en veel technisch inzicht. Maar gelijktijdig brengt deze aquarius een vermindering van 't gevoel van verbondenheid t.a.v. één of enkele mensen en een toename van het gevoel van verbondenheid t.a.v. de massa; die invloed is, wat men noemt, wassende.

Zij zal m.i. haar wat purperen mystiek langzaam maar zeker zien groeien tot een nieuwe wetenschappelijk denken, een denken dat meer reëel is, doch vanaf heden nog enige tijd op zich zal laten wachten.

Voor het ontwikkelen van het ego is dus belangrijk, dat de achtergronden der dingen vaak mystiek zijn. Deze mystiek geeft overigens gezonde rationalisatiedrang van het menselijke denken, danleiding tot bijgeloof. Soms is men in het bijgeloof zelfs zo algemeen bijgelovig, dat tijdelijk 't bijgeloof als wetenschap wordt erkend.

Deze benadering vanuit het onwerkelijke ter verklaring van de werkelijkheid houdt in, dat het ik leeft in 'n soort magische droomwereld, waarin de betekenis der dingen en de waarde der dingen voortdurend kan veranderen. Gelijktijdig is de ontwikkeling op aarde traag genoeg om een zekere gewinning mogelijk te maken, zodat de optredende invloed voor de mens niet met schokken schijnt te werken, maar het ik werkelijk een groeiproces te zien geeft. De taak is nu het aanpassen van dit groeiproces aan de innerlijk als juist erkende of aangevoelde waarden.

Men kan in deze dagen zeggen, dat de mystiek de basis invloed is achter alle dingen, ook achter de hartstocht, de politiek enz. Zelfs het optreden van grotere geestelijke krachten, die wij overigens eerst wat verder in het volgende jaar kunnen verwachten, is op deze tendens tot mystiek gebaseerd.

Uit dit alles wil ik nu enkele conclusies proberen te trekken, die u mogelijk kunnen helpen uw eigen gedachten en gevoelswereld beter te begrijpen en de optredende verschijnselen wat beter te plaatsen.

Het onbekende is een droom van een paradijs. De mens leeft vaak in een hel, maar droomt van een paradijs in deze dagen. Deze droom brengt hem er toe zijn eigen werkelijkheid anders te waarderen. In zijn gevoel is het innerlijk opgaan tot

God niet zo belangrijk meer, omdat hij het gevoel heeft - steeds weer het denkbeeld inen voor zich vormt - dat al , wat God eens betekende, morgen misschien al op aarde bereikt kan zijn.

De overtuiging van eigen scheppende kracht en belangrijkheid zal hierdoor ongetwijfeld toenemen en vele van de sociale gebruiken krijgen steeds meer een magisch karakter. Uit dit in de samenleving optredende magische element zal elk ego voor zich echter eeer een drang tot verbondenheid met de "andere" wereld putten. Vergelijkend: het is een soort LSD-achtige werking.

Steeds meer overheerst een gevoelsinvloed, waarbij men in eigen gevoelens onder dreigt te gaan en zo zichzelf tot wereld dreigt te worden, maar gelijktijdig in de innerlijke wereld al , wat van buiten komt, gaat beleven als natuurlijke wetten, een natuutwet van de innerlijke wereld.

Hierdoor worden de kortlopende impulsen, zoals het rood van het ogenblik, het blauw, dat komende is en de witte invloed, die dezen tijdelijk zal overheersen, doen zich dan voor als getijden, waarbij als bij ebbe en vloed bepaalde elementen van het ik meer op de voorgrond komen. Dit zal de innerlijke wereld steeds weer en enigszins anders aanzien geven.

Wie dit ondergaat, beleeft een soort rijpingsproces, waarbij het belangrijk is, dat de mens leert om van de uiterlijke maatschappij en wereld en het daarop afwentelen van eigen beleven, schuld e.d. te komen tot een erkenning van de innerlijke waarden, waarbij hij tevens beseft, dat niet de beheersing van hetgeen buiten hem bestaat, maar een zo eerlijk mogelijke registratie daarvan voor hem van het grootste belang is.

Dit wordt reeds nu zo hier en daar wel bereikt, maar volgens mij zal het zeker nog 15 of meer jaren vergen, voor deze "verandering van mentaliteit" ook naar buiten toe meer kenbaar zal worden. Degenen, die dit alles nu wel reeds aanvoelen, zijn veelal nog niet zo ver, dat zij het ook werkelijk en geheel kunnen beleven. Degenen, die het zouden kunnen beleven, echter voelen in deze dagen meestal de mogelijkheden nog niet aan.

Wat de tijd van heden betreft: dit is een soort dood tijd. De kosmische golvingen of beïnvloeding is het resultaat, zover het gaat om tendenzen op langere termijn, de vector van drie krachten of bewegingen: die van de melkweg in de ruimte, die van een arm van die melkweg rond het centrum daarvan en de beweging van de zon binnen die arm. Laat mij het zo stellen: men snijdt met een bepaald tempo per afstand een veld, waarin spaarse krachtlijnen liggen. Wanneer nu een baan tijdelijk schuin op 't veld komt te lopen, snijdt men per tijd-eenheid minder krachtlijnen, dan wanneer men loodrecht op het veld zich beweegt enz. enz. Dit bepaalt een fluctuatie in de intensiteiten.

De taak van het ik is nu, om op harmonische wijze met de optredende tendenzen te beseffen en dit besef tot uiting te brengen in de omgeving, welke eveneens door deze verschijnselen wordt beheerst.

De loop van een langere invloed neemt ongeveer 2200 jaar; het proces valt echter voor de mens op aarde uiteen in 'n klimmende fase, een topfase en een aflopende fase. Men kan dus zeggen, dat men zich nu bevindt in de klimmende fase van aquarius, welke rond 700 jaren aanhoudt, waarbij de invloed van zon en planeten bovendien een langer lopende fase van rood geeft, die de wereld nog rond 2 jaren zal beïnvloeden. Er is dus altijd

van meerdere invloeden van ongelijke duur. De langstduurende invloeden zijn uiteraard het meest bepalend voor het menselijk kenbaar verloop der dingen en zo mede voor de harmonisch beheersbare waarden van 't ik, die men wel de taak kan noemen.

Konklusies omtrent het verbop der dingen worden hierdoor mogelijk. Zo zal 1969, gezien de heersende invloeden, wel een jaar zijn met veel verwarringen, crises, kleine oorlogen, maar zonder werkelijke vrede op welk terrein dan ook. Ook economisch dus een moeilijk jaar met sterk fluctuerende beurskoersen. Van kwartaal tot kwartaal kunnen grote verschillen in welvaart en omzet optreden.

1970 werkt meer stabiliserend. Bestaande geschillen worden weer meer herleid tot blokken of continenten van in de voorgaande jaren, waarin nationalistisch denken sterk op de voorgrond stond. Gezien de geschillen, die nu tussen de blokken bestaan, zal het karakter van 1970, vooral tegen het einde van het jaar sterk dreigend zijn. De koude oorlog neemt weer toe.

1971 brengt hierdoor voor vele landen mogelijkheden. Ik voorzic, dat in die periode de internationale denkbeelden, die in '70 nog de reacties bepaalden, voor nationalistische gevoelens zullen moeten zwichten in vele gevallen.

1972 wordt hierdoor een jaar met grote oorlogsdreiging en vele gevaren. In deze tijd wisselt gelukkig een witbeïnvloeding en de nu geldende roodbeïnvloeding naar een langere overheersing van blauw. Tot 1974 kan sprake zijn van een dreigende wereldoorlog en van beperkte gewelddadigheden op grotere schaal. Vanaf 1974 zal dit alles minder sterk op de voorgrond komen door een toenemende redelijkheid bij alle partijen.

Er volgt een periode van meerdere jaren, waarin sprake is van een reconstructie op allerhande terrein. Opvallend zal dan een religieuze opbouw zijn, die juist in deze jaren weer meer op de voorgrond treedt.

1984 brengt als gevolg hiervan een wijziging in de geldende systemen en een algemene opbouw over de gehele wereld en hiermede voor het eerst een algemene uiterlijke aanpassing aan een innerlijk reeds langer bestaand besef.

Wanneer men tracht harmonisch met de optredende tendenzen in de wereld te werken, zal men ontdekken, dat men zelve meer harmonisch, maar ook meer bekwaam wordt. Het gevolg van een dergelijke wijze van streven is o.m. een intenser en meer bewust gebruik van gaven. Latente mogelijkheden in de persoon komen tot ontwikkeling en vandaaruit krijgen wij in de meest gunstige gevallen 'n besef voor andere werelden e.d. De nieuw erkende wereld wordt eerst beleefd als een verlengstuk, later als een normaal deel van de eigen wereld. En hiermede zijn de mogelijkheden en zo ook de mogelijke taken voor de mensheid in een geheel nieuw stadium treden.

De bewustwording uit de materie impliceert dan, dat men in 't begin middels een soort parabel, die men zichzelf bouwt, later middels 'n steeds meer reëel begrijpen, kan komen tot 't beleven en aanvaarden van hogere - of beter meer omvattende werelden en daarmee een bewustwording, zoals men zich in vele geestelijke richtingen ook nu ten doel pleegt te stellen. Ik hoop met dit korte betoog enigszins aan uw wens te hebben voldaan.

Goeden avond.

d.d. 18 nov. 68